

УПУТСТВО ЗА ПИСАЊЕ ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат; Тема;
(Свака рубрика мора бити попуњена)

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовео комисију:

22. 4. 2016. Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду
2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

др Јулијан Тамаш, ред. проф. за ужу научну област Русинистика, у пензији, изабран 1993, на Филозофском факултету у Новом Саду
др Стеван Константиновић, ванр. проф. за ужу научну област Русинистика, изабран 2012, на Филозофском факултету у Новом Саду
др Михајло Фејса, ред. проф. за ужу научну област Русинистика, изабран 2015, на Филозофском факултету у Новом Саду
др Драган Коковић, ред. проф. за ужу научну област Социологија, у пензији, изабран 1994, на Филозофском факултету у Новом Саду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Владимир (Адам) Кирда
2. Датум рођења, општина, република:

1. 10. 1942. Кула, Србија
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе:

7. 6. 1994. Београд *Културносоциолошки аспекти критике догматизма у југословенском роману 1985–1988*
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:

Социологија културе – ужа област: социологија књижевности

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Утопија у делу Гаврила Костељника и Херберта Џорџа Велса

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графика и сл.

У овој дисертацији истражују се многобројни облици утопије у неколиким, првенствено у књижевним сегментима сложеног и обимног опуса Х. Џ. Велса, као и у неколиким, првенствено у књижевним сегментима не тако обимног, али такође сложеног опуса Г. Костељника.

Студију чине ових једанаест поглавља:

I	Неугасива жудња за бољитком	обим: 45 стр.
II	Спектар утопијских идеја и подухвата	обим: 40 стр.
III	Формирање Х. Џ. Велса као ствараоца	обим: 16 стр.
IV	Формирање Г. Костељника као ствараоца	обим: 16 стр.
V	Седам славних и још неколико познатих Велсових романа	48 стр.
VI	Завичај, родољубље и религија у Костељниковој поезији	14 стр.
VII	Фантастика и реалност у перлама мајстора приповедања	20 стр.
VIII	Приповетке Бачванина загледианог у небо и у једно село	2 стр.
IX	Дискурзивни радови свестраног виртуелног реформатора	14 стр.
X	Дискурзивни радови борбеног теолошког активисте	обим: 8 стр.
XI	Теоријске и интерпретативне консеквенце	обим: 11 стр.

Ако се овим поглављима дода Извод, на српском и енглеском језику, као и Библиографија – која садржи 93 референце – добија се укупан обим: 244 странице.

Садржај, односно структура студије може се укратко представити и описним пасусима:

Прво поглавље је уводно, те се у њему најпре објашњава предмет, циљ и методологија истраживања, а потом се разматрају најфреквентнији појмови: општа и научна фантастика, и, изнад свих, главни појам, утопија. Осветљавају се и њена генеза, и њене карактеристике, и њене функције.

У другом поглављу су најпре изложени фактори настајања, постојања и нестајања утопија, а у наставку је презентирана исцрпна типологија утопија.

У трећем и четвртном поглављу говори се о формирању стваралачких личности Х. Џ. Велса и Г. Костељника.

Наредних шест поглавља испуњено је одељцима путем којих се осветљава романескно, приповедачко и дискурзивно (есејистичко, социолошко, политиколошко, научнопопуларно и публицистичко) стваралаштво Х. Џ. Велса, као и поетско, приповедачко, драмско и дискурзивно (есејистичко, теолошко, књижевнокритичко, лингвистичко и публицистичко) стваралаштво Г. Костељника.

Једанаесто поглавље је закључно. У њему је још једном размотрен значај утопије уопште, а нарочито у делу двојице протагониста ове дисертације: Х. Џ. Велса и Г. Костељника.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Приказујући генезу и историју идеје утопије од Платона, преко Т. Мора до Х. Џ. Велса и Г. Костељника, Владимир Кирда се наслања на становишта Е. Блоха и Х. Маркузеа, Д. Сувина и З. Ђерговић-Јоксимовић, велсолога В. В. Вагара и костељниколога Ј. Тамаша. Сама идеја доброг места за живот, за уживање, у историјској стварности не постоји. Блиска идеја топоса Е. Р. Курцијуса, остаје психолошки покрет, чежња за човековом и друштвеном бољом могућношћу.

У теоријском смислу стожерна су прва два поглавља, а следе поглавља која биографски и психолошки приказују формирање личности Велса и Костељника, интерпретација одабраног корпуса дела једног и другог на подлози дефинисаних оперативних појмова и теоријске консеквенце и закључци истраживачког подухвата. Основна становишта и вредносне оријентације докторанда:

*Карактеристике утопија су: фантастичност, субјективност утописта, тежња ка савршенству, временска и просторна удаљеност од миљеа у коме је идеализовани пројекат зачет и дијахрона остваривост.

*Идеологија стабилизује у лажи, утопија је негира; књижевност краира утопију као могући савршенији поредак.

*Ништа није фантастичније од стварности. Већ само поређење садржи везу фантастике и стварности, оно је вид утопијске имагинације, рецимо када М. Павић каже „дохватих се јесени као тањира охладнеле чорбе“.

*У фантастици има утопије онолико колико она може да утиче на судбину. Зато је фантастика мајка утопије.

*Научне дисциплине тумаче стварност а постериори, уметности, и књижевност, креирају је.

*Основне функције утопије су: усређитељска, корективна, иновативна, ескапистичка и дистрактивна.

*Фактори настајања, постојања и нестајања утопија: интенционални, структурални, темпорални, локацијски и реализацијски, и могу бити ретроградни, пророчки, религијски. Углавном, природни закони су описани, па човечанству преостају јузери, научно-технолошки новум.

*Кирдин низ конкретних утопија: елементарне-нагонске, социјалне, морално-цивилизаторске, естетичко-хуманистичке, просветитељске, програсистичке, биолошка, пацифистичке, локалистичке, од Флакерове „прозе у траперицама“ до Велсове космичке, руралне, урбане, личне, односно приватне, од Костељникове националне, завичајне, титанистичке, до Фрање Асишког утопије сиромаштва, скромности, братства итд.

*Без пута нема смисаоног кретања међу чињеницама и зато је у праву Е. Блох када каже да су јеретици (уметници, научници, утописти) најбоље што су религије створиле. Јеретици не оспоравају Апсолут, ни Бога, само постављају неугодна питања и тиме померају границе сазнања, односно доказују да су утопије делимично оствариве. Не завршавају увек као дистопије.

*Човеков напредак мери се мером у којој је он овладао природом, значи мером културе, с тим што треба разликовати позитивни од негативног предзнака дела или чина културе. Она само привидно има знак апсолутне вредности. Зато остаје отворено темељно питање шта је смисао човековог постојања: рад (Маркс)

или доколица (Х. Арент). Поправка света емотивног бића много је осетљивија од поправке или усавршавања света материјалних добара. Емотивно богато биће стоји аксиолошки више од материјално богатог бића, доказују и Велс и Костељник, иако обојица полазе од човекове биолошке основе. У земљи слепих једнооки човек је краљ, што још не значи да у име љубави, као најлепшег осећања дарованог човеку, треба уништити његову способност духовног вида.

*Свезнајући певач или приповедач, хиперпродуктивност, формално-проблемска разноврсност, вредносна неуједначеност, занемаривање стила зарад идеја, својствени су и Велсу и Костељнику. Обли или пљоснати ликови, мера онеобичавања, искушења су која одлучују о књижевним домашајима обојице аутора.

*Костељник је убедљивији у завичајној утопији, него у националној или титанистичкој, па због тога Кирда и код Велса преферира његово приближавање мимезису у романима „Љубав и господин Луишем“, „Чудесна посета“ или „Точкови среће“ у односу на чистије изведене научно-технолошке или сајнс фикшн романи. Коначно, томе је тежио и Велс, иако потоњи у његовој продукцији доминирају. Доказ уверењу да је стварност сама по себи фантастичнија у огледалу људске душе него у огледалу великог отвореног света, бар појављивањем у књижевном виду.

*И Велс и Костељник су уз књижевна дела објављивали и есеје, односно филозофске расправе, мање уверљиве. Разлог је видљив у Велсовом романескном остварењу „Храна богова“ (1904), које показује да његови романи нису више митови, него илустрација неког аргумента. Есеји и расправе су очигледније дистопије од књижевних утопија. Аналогна појава је и однос Костељникове „Песме Богу“ (1922) и идиличног венца „Из мог села“ (1904). Кирдино постављање истраживачког акцента на књижевна дела је оправдано. Ако се за прву деценију енглеског двадесетог века може рећи да је едвардијанска и велсовска, за прву половину украјинског и русинског двадесетог века може се рећи да је стаљинистичка и костељниковска.

*Велс је умро непосредно након Другог светског рата (1946), Костељник две године касније (1948). Обојица су свет напустили разочарани. Први у свој фабијанизам, други у свој екуменизам. Хотимични и нехотични утописта животе су привели крају у дистопијама доба коме су припадали. Чисте су остале само завичајне утопије, јер љубав према сопственом завичају не подразумева аверзију према туђим завичајима.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

уз напомену:

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

Научни рад *Карактеристике и функције утопије* прихваћен је за објављивање у часопису *Русинистичке студије (Русинистични студии, Ruthenian Studies)*, који издаје Одељење за русинистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Владимир Кирда мисли да аверзија, или бар индиферентност, према социјалним утопијским пројектима потиче отуд што су се у последњем стадијуму модерне епохе субјекти људског рода, како индивидуални тако и групни, разочарали. Двовековне борбе за слободу, једнакост, братство, резултовале су победом крупних, корпоративних капиталиста. Шири се планетарна дистопија, оличена у новом светском поретку, који се може поредити са ропством, сада дужничким. Већина човечанства, били фахмани или физички радници, су најамници, али животни стандард због развијености технологије и економије расте, па и најнижи слојеви мисле „да се некако може гурати“. Већина људи, неки застрашени, други поткупљени, под претњом сталне и све веће незапослености, по инерцији, заваране свести, отупљује своју борбеност и почиње да верује у побољшавање човека и света. Тиме слаби мотивација за остваривање политичко-економских, социјалних утопија. Глобална социјална утопија се гаси. Суморност опроштаја од ње увећана је уверењем многих да су победници – наоружани искуствима из класних борби минулих времена – добро организовани и моћни, а поражени су неорганизовани и немоћни. Опроштај од марксизма, добро су то видели Е. Блох и Х. Маркузе, уједно је и опроштај од сваког озбиљног социјалног покрета. Системи мимикрије су софистицирани, дубље прикривени, тако да је у суштини изманипулисан и човек који мисли да има слободан избор. У мору информација савременик не види шта му битно казују.

Слика ванкњижевне реалности преноси се у књижевност као уметност. И у њој је гашење утопија приметно. Замјатин, Хаксли, Орвел... И ту застајемо.

Висококвалитетна уметничка или озбиљна књижевност не подноси стабилизацију у лажи, банални опортунизам, осликавање срећних, у равни материјалног благостања добростојећих индивидуа и заједница. Несрећни појединци и народи у потрази за сопственом срећом су уметнички уверљивији. Умно зло, које се може унајмити, јесте историјски ефикасније од утопијског општег добра и етике. Утопије постају дистопије.

Али: једном утопист, заувек утопист; једном фантаст, заувек фантаст. Кирда сматра да је делимично потврђена његова генерална хипотеза. У човековом животу утопија је присутнија, делотворнија, битнија него што су многи људи тога свесни. Ова чињеница је нарочито важна код стваралаца, будући да у делу, неретко и у делању, готово сваког изузетног човека има мање или више утопије. Утопије ће у човековим најдубљим, најтрајнијим жељама – па и у егзистенцијалним плићацима, у маштањима, и активностима, стваралачким и нестваралачким – увек бити. Док је има, човек ће бити у стању да побољшава себе, да поправља свет.

Ипак, утопије имају, и убудуће ће имати, све мањи значај. И у ванкњижевној реалности и, последично, у књижевности. Уопште узев, наивност људског бића смањује се, а, с друге стране, историјска искуства му се, више негативна него позитивна, увећавају. Вера и нада су два основна стуба на којима почива утопија. А вере и наде је све мање, закључује Владимир Кирда. То не значи да људи не желе да живе, да човечанство неће постојати. Иако нисмо наивни, прожети оноликом количином вере и наде коликом су били прожети наши преци, желимо да живимо и да, након нас, живе безбројне генерације наших потомака.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Језиком социологије књижевности и културе изведена упоредна интерпретација показује да сајнс фикшн као жанр, и утопија као социолошки и психолошки феномен, не стабилизују простор среће у лажи, као тривијална књижевност, већ у оптималној пројекцији бољег и могућег света и човека у њему, што је одлика авангардне и неоавангардне књижевности.

Доказујући у којој мери су утопије неоствариве, Владимир Кирда, на трагу Е. Блоха не види крај утопијама, иако им се историјско и стварно утемељење тањи, јер природни закони као да су описани у мери у којој је то човеку могуће, па преостаје новум у научно-техничко-технолошким напредовањима тзв. јузера, продужетака људских чула, а питање је да ли се, и колико, Природа сама од себе „усавршава“, неоспорно је, међутим, да не престају човекова настојања да природом овлада. У том смислу Кирда говори о научном „смаку света“ и крају човечанства због нагомилавања материјалних добара као отпадака научно-технолошког напретка која разарају природу, тиме и човека као бића природе, не само бића културе. То у последњој инстанци значи да њега као хуманисту више занимају колико у утопијама и сајнс фикшн делима логос може у себи сачувати митос, односно колико језик књижевности и уметности чувају сложеност слика човека и људске душе, и закључује да је мимесис богатији од дискурзивних мета језика појединачних научних дисциплина.

Докторанд слабљењу средњег грађанског слоја у „фибијанизму“ Х. Ц. Велса и проблемима Г. Костељниковог „екуменизма“ да се поново приближе и уједине хришћански Исток и Запад, супротставља или нуди као решење свој „хеутеранизам“, филозофију и праксу могућег усавршавања човека у етичком смислу. Тако стижемо и до сазнања зашто се кандидат подухватио рада на овој дисертацији у својим позним годинама: тиме експлицира и утемељује и индивидуалну поетику сопственог књижевног дела, серије утопистичких романа под насловом „Сневајући звезду Хеутераније“.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

НАПОМЕНА: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање.

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме
2. Да ли дисертација садржи све битне елементе
3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци
4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Дисертација је написана у складу са наведеним образложењем и садржи све битне елементе из најављеног садржаја и студијских ситуација.

Представља генезу и историју облика и видова појављивања књижевне врсте, тачније жанра, сајнс фикшн. Иако је књижевност најплодније поље утопије

– књижевна врста је стабилизована традиција изванјезичке стварности која се редовно појављује као место за уживање којег у историји нема, неоствариво је или делимично оствариво, као „поправљивост“ друштвених заједница или човека као појединачног људског бића.

Дисертација је реализована поређењем двају књижевних дела, хотимичног утописте Х. Ц. Велса и нехотичног Г. Костелњика; први је настојао да поправи људску заједницу у целини, други људску душу. Поређење је изведено сликом човека у различитим моделима света. Служи се упоредним теоријама и праксама утицаја и аналогија, идући од репрезентативних корпуса књижевних дела и биографских и психолошких ситуација својствених овим писцима, али допринос науци је у првом реду однос утопије и стварности дат језиком социологије књижевности и културе.

Ни на тренутак не губећи утемељеност и мериторност у анализи и интерпретацији, доследним разликовањем туђих од сопствених становишта и ставова, докторанд је написао дисертацију која нема значајнијих недостатака.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

- да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана
  - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни, односно измени) или
  - да се докторска дисертација одбија
-
- Комисија предлаже да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

др Јулијан Тамаш, ред. проф. за ужу научну област Русинистика, у пензији, ментор, изабран 1993, на Филозофском факултету у Новом Саду

др Стеван Константиновић, ванр. проф. за ужу научну област Русинистика, изабран 2012, на Филозофском факултету у Новом Саду

др Михајло Фејса, ред. проф. за ужу научну област Русинистика, изабран 2015, на Филозофском факултету у Новом Саду

др Драган Коковић, ред. проф. за ужу научну област Социологија, изабран 1994, на Филозофском факултету у Новом Саду

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.